

Кінетика процесу водневого відновлення нанопорошка оксиду нікелю при неізотермічних умовах

Тієн Хієп Нгуєн, аспірант, htnru7@yandex.ru

НИТУ «МИСиС», 119049, Росія, Москва
 ГТУ ім. Ле Куй Дона, 100000, В'єтнам, Ханой

У даній роботі проведено вивчення кінетики процесу водневого відновлення нанопорошка оксиду нікелю при неізотермічних умовах. Нанопорошок NiO заздалегідь отримували термічним розкладанням при 300 °C гідроксиду нікелю Ni(OH)₂. Нанопорошок Ni(OH)₂ був отриманий хімічним осадженням з водних розчинів нітрату нікелю Ni(NO₃)₂ (10 мас. %) і лугу NaOH (10 мас. %) при кімнатній температурі, pH=9, в умови безперервного перемішування. Процес водневого відновлення нанопорошка NiO при неізотермічних умовах проводили в режимі лінійного нагріву зі швидкістю 5 °C/хв в інтервалі температур 25–400 °C. Вивчення кристалічної структури і складу порошкових зразків виконували методом рентгенофазового аналізу. Питому поверхню S_{уд} порошоків вимірювали методом BET по низькотемпературній адсорбції азоту. Середній розмір частинок порошоків D_{ср} визначали за даними вимірювання величини S_{уд}. Розмір і форму частинок вивчали скануючим електронно-мікроскопічним методом. Розрахунок кінетичних параметрів процесу відновлення оксиду нікелю в неізотермічних умовах проводили диференційно-різницеvim методом, використовуючи дані термогравіметричного аналізу і рівняння неізотермічної кінетики. Виявлено, що процес водневого відновлення нанопорошка NiO при неізотермічних умовах відбувається в інтервалі температур 240–300 °C з максимальною питомою швидкістю 13,045·10⁻⁸ кг/с, зафіксованою при температурі 280 °C. Енергія активації процесу відновлення нанопорошка NiO оцінювалася в ~59 кДж/моль, що підтверджує кінетичний режим лімітування процесу. Показано, що збільшення температури до 280 °C дозволяє ефективно підвищити швидкість загального процесу водневого відновлення нанопорошка NiO при гарантії якості продукту відновлення. Отримані наночастинки нікелю головним чином мають округлу форму, розмір яких коливається від 40–80 нм.

Ключові слова: кінетика, нікель, нанопорошок, водневе відновлення, неізотермічні умови, енергія активації.

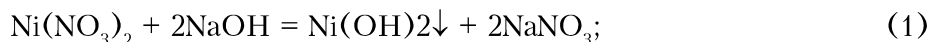
Отримання нанопорошка (НП) нікелю із заданими властивостями має велике практичне значення [1]. НП нікелю широко застосовують в різних областях техніки і промисловості: для створення магнітних матеріалів; отримання еластичних шаруватих електропровідних матеріалів; створення дрібнодисперсних покриттів на керамічних, кварцових, металевих, пластмасових, композиційних виробках будь-якої складності форми;

активації процесів спікання порошкових матеріалів; створення ефективних каталізаторів і адсорбентів і т.д. [2–5]. Отримання НП нікелю проводиться різними механічними і фізико-хімічними методами, більшість яких характеризується високими енерговитратами, зниженою продуктивністю. Хіміко-металургійний метод, що полягає в хімічному осадженні кисневмісних сполук металів з подальшим термічним розкладанням і водневим відновленням, має ряд переваг, таких як низькі витрати, екологічна чистота, можливість контролювати властивості продуктів в ході їх отримання [6–8].

Найбільш тривалою і енерговитратною стадією процесу є водневе відновлення через необхідність підтримувати задану температуру до повного протікання реакцій. Підвищення температури відновлення призводить до прискорення процесів спікання наночастинок (НЧ) і формування порошків мікронних розмірів [5, 6, 7].

Відзначимо, що широке впровадження НП нікелю стримується їх високою вартістю, яка є наслідком того, що заключний етап – водневе відновлення – йде дуже повільно за умов низьких температур для формування наночастинок. Тому вивчення кінетики процесу водневого відновлення нанопорошка оксиду нікелю в неізотермічних умовах при отриманні НП нікелю є важливим науково-практичним завданням [9–11].

Як вихідний матеріал для отримання НП нікелю використовували НП NiO, синтезований термічним розкладанням НП гідроксиду нікелю, який отримували хімічним осадженням з водних розчинів нітрату нікелю $\text{Ni}(\text{NO}_3)_2$ (10 мас. %) і лугу NaOH (10 мас. %) при кімнатній температурі, pH=9, і безперервному перемішуванні. Отримання гідроксиду нікелю проходить по реакції:

Контроль pH здійснювали pH-метром марки «Експерт 001», похибка вимірювань становила $\pm 0,03$. Отриманий осад $\text{Ni}(\text{OH})_2$ промивали до повного відмивання іонів розчиненої солі, яку контролювали по pH розчину над осадом і сушили при 40 °C протягом двох діб.

Висушений $\text{Ni}(\text{OH})_2$ подрібнювали за допомогою лабораторного млина «Fritsch Pulverisette 2» і прожарювали в муфельній печі «SNOL 10/11» при температурі 300 °C протягом 3 год по реакції:

Отриманий НП NiO використовували для подальшого дослідження.

Отримання НП Ni з НП NiO водневим відновленням в неізотермічних умовах проводили на термоанализаторе SDTQ600 (США) в режимі лінійного нагрівання зі швидкістю 5 °C/хв в інтервалі температур від 25 до 400 °C. В ході процесу відновлення йде наступна реакція:

Аналіз кристалічної структури і складу порошкових зразків здійснювали методом рентгенофазового аналізу (РФА) за допомогою рентгенівського дифрактометра «Дифрей-401» (Росія) із застосуванням CrK_α -випромінювання.

Питома поверхню $S_{уд}$ ($\text{м}^2/\text{кг}$) порошкових зразків вимірювали методом BET по низькотемпературної адсорбції азоту на аналізаторі NOVA 1200e (США). Середній розмір частинок порошків D_{cp} (м) визначали з даних вимірювання питомої поверхні за виразом:

$$D_{cp} = \frac{6}{\rho \cdot S_{уд}}; \quad (4)$$

де ρ – пікнометрична щільність матеріалу, $\text{кг}/\text{м}^3$.

Розмір і форму НЧ оксиду і металевого нікелю вивчали СЕМ методом на установці JSM 7600F (Японія).

Ступінь перетворення α (ч.о.) в ході відновлення визначалася формулою:

$$\alpha = \frac{m_0 - m_t}{m_0} \cdot \frac{M_{\text{NiO}}}{M_{\text{O}^{2-}}} = 4.67 \cdot \frac{m_0 - m_t}{m_0}; \quad (5)$$

де m_0 – вихідна маса навішування зразка NiO , г; m_t – маса зразка через час t , г; M_{NiO} – молярна маса NiO , $M_{\text{O}^{2-}}$ – молярна маса групи O^{2-} .

Розрахунок кінетичних параметрів процесу відновлення НП NiO в неізотермічних умовах проводили диференційно-різницеvim методом, використовуючи дані термогравіметричного (ТГ) аналізу та рівняння неізотермічної кінетики [12, 13].

Структура і морфологія вихідного матеріалу НП NiO для отримання НП нікелю водневим відновленням показані на рис. 1.

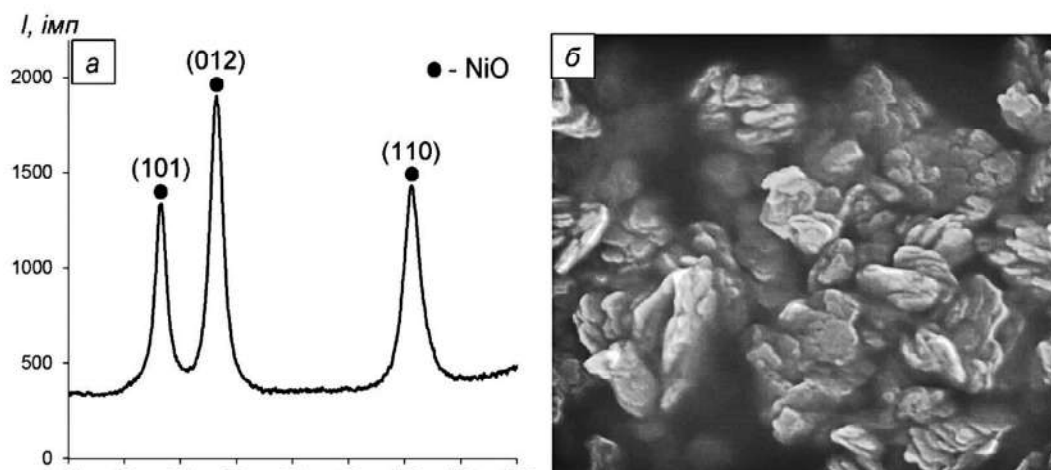

Рис. 1. Рентгенограма (а) і СЕМ-зображення (б) вихідного зразка НП NiO .

Рентгенофазовий аналіз (рис. 1 а) показав, що вихідний зразок містить кристалічну ГПУ-фазу NiO , інших фаз не виявлено. З рис. 1 б видно, що НЧ NiO мають дископодібну форму (лусочки) з дуже малою товщиною, які утворюють щільні агрегати. Значення питомої поверхні НП NiO склало $35,6 \text{ м}^2/\text{г}$, що відповідає величині середнього розміру частинок $\sim 25 \text{ нм}$.

На рис. 2 представлені термогравіметричні криві, отримані в ході водневого відновлення зразка НП NiO в неізотермічних умовах (нагрів зі швидкістю $5\text{ }^{\circ}\text{C}/\text{хв}$). Показано, що процес відновлення НП NiO проходить в інтервалі температур від 240 до $300\text{ }^{\circ}\text{C}$, при цьому йде процес металізації NiO до Ni, максимальна питома швидкість якого досягається при температурі $280\text{ }^{\circ}\text{C}$ з величиною $13,045 \cdot 10^{-8}\text{ кг/с}$.

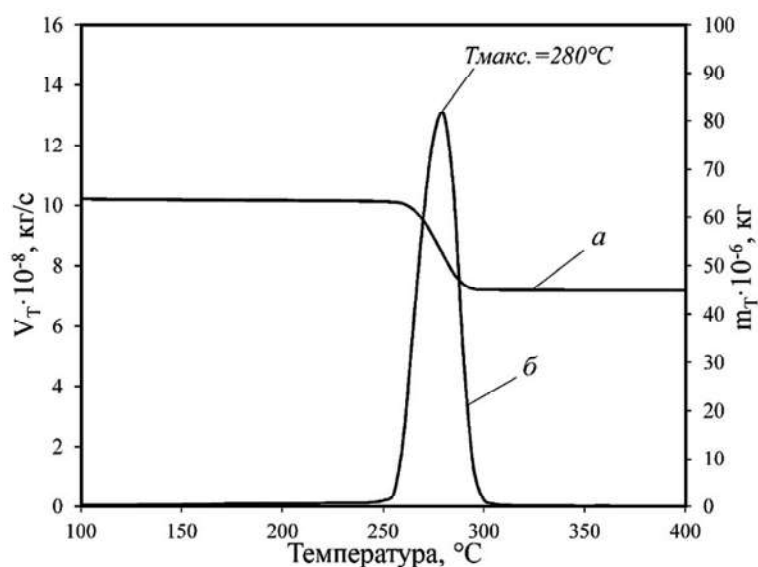

Рис. 2. Термогравіметричні криві водневого відновлення нанопорошку NiO. а – зміна маси, б – швидкість зміни маси.

За ТГ даними, використовуючи формулу (5) можна розрахувати значення ступеня перетворення (α) в ході відновлення зразка НП NiO і побудувати криву залежності $\alpha(T)$ (рис. 3).

На основі методу математичної статистики за допомогою "Microsoft Excel" можна описати залежність $\alpha(T)$ виразом $y = 2 \cdot 10^{-6} \cdot e^{0,0256x}$ з досить хорошим значенням коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,968$. Похідна від функції $y = 2 \cdot 10^{-6} \cdot e^{0,0256x}$ дає значення $d\alpha/dT$ при кожній температурі.

У таблиці наведено результат розрахунку параметрів рівняння неізотермічної кінетики для процесу отримання нанопорошку нікелю водневим відновленням його оксидної сполуки.

Для визначення енергії активації E_a процесу отримання НП Ni водневим відновленням НП NiO при неізотермічних умовах був побудований графік залежності $\ln(X)$ за даними в таблиці (рис. 4).

Розрахована величина E_a склала $\sim 59\text{ кДж/моль}$. Порівнюючи отримане значення E_a з критерієм в роботах [14, 15] можна підтвердити, що досліджуваний процес протікає в кінетичному режимі реагування. В цьому випадку доцільним способом прискорення процесу є підвищення температури.

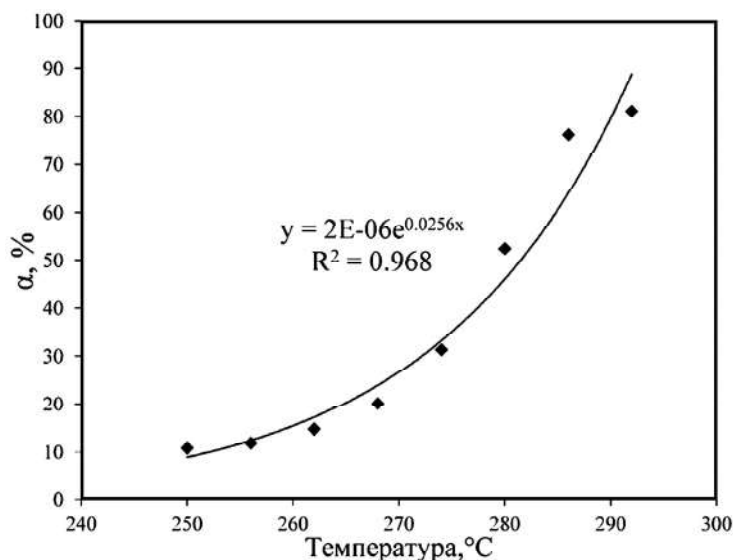

Рис. 3. Залежність $\alpha(T)$ в ході відновлення нанопорошку NiO.

Розрахунок параметрів кінетичного рівняння при відновленні нанопорошку NiO в неізотермічних умовах

T , (°C)	α , (ч.о.)	b , (K/c)	$d\alpha/dT$	$\ln(1-\alpha)$	$1/T$, (K ⁻¹)	$\ln(b \cdot d\alpha/dT)$	X	Y
250	0,109	0,083	0,037	-0,116	0,002	-5,771	0,002	-13,430
256	0,119		0,044	-0,127	0,002	-5,617	0,001	-4,738
262	0,148		0,051	-0,160	0,002	-5,462	0,000	-2,394
268	0,201		0,060	-0,224	0,002	-5,307	0,000	-1,017
274	0,314		0,070	-0,377	0,002	-5,152	$5,4 \cdot 10^{-5}$	-0,421
280	0,525		0,081	-0,744	0,002	-4,997	$2,8 \cdot 10^{-5}$	-0,222
286	0,764		0,095	-1,442	0,002	-4,843	$8,2 \cdot 10^{-5}$	-0,671
292	0,812		0,111	-1,672	0,002	-4,688		

Слід відзначити що, проведення відновлення при високих температурах прискорює процеси агрегування і спікання отриманих металевих НЧ, що може погіршити їх властивості.

Рентгенофазовий аналіз досліджуваного зразка (рис. 5 а) показав, що зразок містить тільки ГЦК-фазу Ni, тобто отриманий продукт представляє НП чистого металевого нікелю, повне відновлення НП NiO при 280 °C відбувається після 10 хв витримки.

На рис. 5 б представлено СЕМ-зображення отриманого НП нікелю. Видно, що НЧ Ni в основному мають округлу форму, розмір яких коливається від 40–80 нм, тобто всі вони фактично знаходяться в

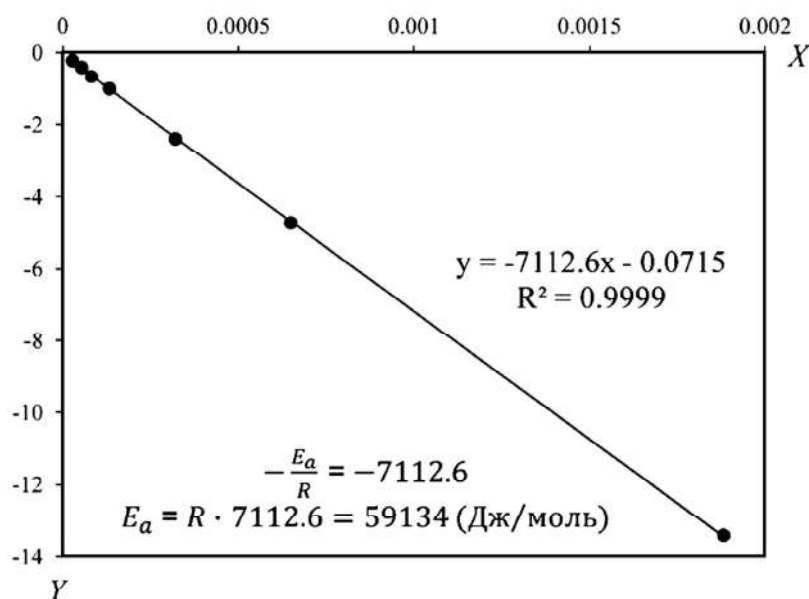

Рис. 4. Розрахунок енергії активації процесу відновлення нанопорошку NiO при неізотермічних умовах за диференційно-різницею методом.

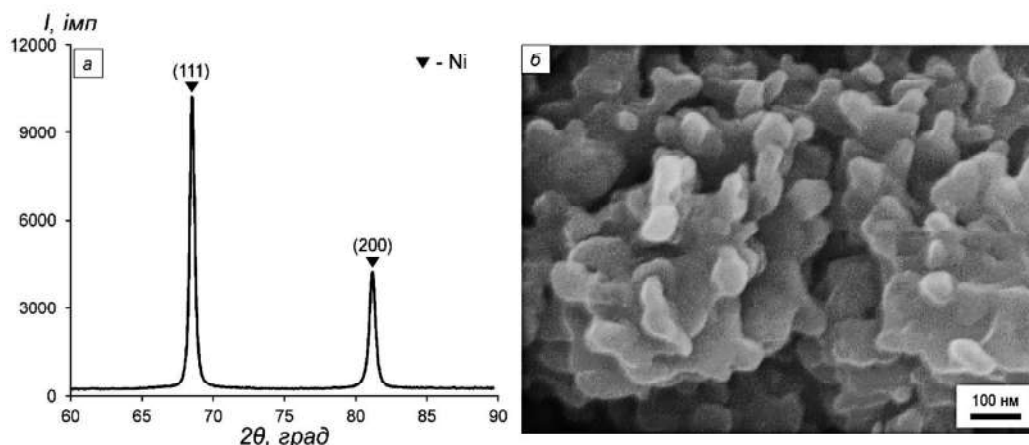

Рис. 5. Рентгенограма (а) і СЕМ-зображення (б) НП Ni при відновленні в 280 °С.

нанометровому діапазоні. Розмір утворених агрегатів за даними вимірювання величини питомої поверхні ($S_{уд} = 15,8 \text{ м}^2/\text{г}$) становить 43 нм.

Отримані результати свідчать про те, що збільшення температури до 280 °С дозволяє ефективно підвищити швидкість загального процесу водневого відновлення НП NiO при гарантії потрібних властивостей щодо морфології і розмірів отриманого продукту відновлення – нанопорошку нікелю.

Висновки

1. Виявлено, що процес отримання НП Ni водневим відновленням його оксиду НП NiO при неізотермічних умовах відбувається в інтервалі

температур від 240 до 300 °С з максимальною питомою швидкістю $13,045 \cdot 10^{-8}$ кг/с, зафіксованою при температурі 280 °С.

2. Енергія активації процесу неізотермічного водневого відновлення НП NiO оцінювалася в ~59 кДж/моль, що підтверджує кінетичний режим лімітування процесу. В цьому випадку доцільний спосіб прискорення процесу відновлення являє собою збільшення температури.

3. Встановлено, що збільшення температури до 280 °С дозволяє ефективно підвищити швидкість загального процесу водневого відновлення НП NiO при гарантії якості продукту відновлення. Отримані НЧ Ni головним чином мають округлу форму, розмір яких коливається від 40–80 нм.

Література

1. Bhushan B. (Ed.). Springer Handbook of Nanotechnology. 4th edition. Berlin: Springer-Verlag Heidelberg, – 2017. – 1500 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-662-54357-3>.
2. Alymov M.I., Rubtsov N.M., Seplyarskii B.S. et al. Synthesis of Nickel Nanopowders under Dynamic Conditions // Nanotechnologies in Russia. – 2018. – Vol. 13(11-12). – P. 557-560. <https://doi.org/10.1134/S1995078018060022>.
3. Kesarla M.K., Reddy N.N.K., Ortiz-Chi F. et al. Transformation of g-C₃N₄ into onion like carbon on nickel nanoparticles for ultrafast hydrogenation // Materials Chemistry and Physics. – 2020. – Vol. 240(122). – P. 157-162. <https://doi.org/10.1016/j.matchemphys.2019.122157>.
4. Nguyen V.M., Karunakaran G., Nguyen T.H. et al. Enhancement of structural and mechanical properties of Fe+0.5% C steel powder alloy via incorporation of Ni and Co nanoparticles // Letters on Materials. – 2020. – Vol. 10(2). – P. 174-178. <https://doi.org/10.22226/2410-3535-2020-2-174-178>.
5. Сидорова Е.Н., Дзидзигури Э.Л., Левина В.В. Дисперсные характеристики нанопорошка никеля // Металлы. – 2008. – № 6. – С. 78-82. <https://doi.org/10.1134/S0036029508060104>.
6. Ryzhonkov D.I., Konyukhov Yu.V., Nguyen V.M. Kinetic Regularities and Mechanisms of Hydrogen Reduction of Nanosized Oxide Materials in Thin Layers // Nanotechnologies in Russia. – 2017. – Vol. 12(11-12). – P. 620-626. <https://doi.org/10.1134/S0036029508060104>.
7. Nguyen V.M., Konyukhov Yu.V., Ryzhonkov D.I. Influence of a Rotary Electromagnetic Field and Mechanical Stimulation on the Production of Cobalt Nanopowder by Reduction with Hydrogen // Steel in Translation. – 2018. – Vol. 48(2). – P. 73-77. <https://doi.org/10.3103/S0967091218020109>.
8. Konyukhov Yu.V., Nguyen V.M., Ryzhonkov D.I. Kinetics of Reduction of α -Fe₂O₃ Nanopowder with Hydrogen under Power Mechanical Treatment in an Electromagnetic Field // Inorganic Materials: Applied Research. – 2019. Vol. 10(3). – P. 706-712. <https://doi.org/10.1134/S2075113319030171>.
9. Шамро Э.А., Вязьмин О.А., Евланов С.Ф. Кинетика процесса газового восстановления промышленной закиси никеля в кипящем слое // Цветные металлы. – 1970. – № 12. – С. 10-14.
10. Рыжонков Д.И., Арсентьев П.П., Яковлев В.В. Теория металлургических процессов. М.: Металлургия, 1989. – 392 с.

11. Нгуен В.М., Конюхов Ю.В., Рыжонков Д.И., Котов С.И. Особенности получения нанодисперсных и микронных никелевых порошков водородным восстановлением в вихревом магнитном поле // Известия вузов. Порошковая металлургия и функциональные покрытия. – 2016. № 1. – С. 4-11. <https://doi.org/10.17073/1997-308X-2016-1-4-11>.
12. Браун М., Доллимор Д., Галвей А. Реакции твердых тел. М.: Мир, 1983. – 360 с.
13. Рыжонков Д.И., Томлянович В.Д. Теория металлургических процессов. Учебное пособие. М.: МИСиС, 1981. – 92 с.
14. Колпакова Н.А., Романенко С.В., Колпаков В.А. Сборник задач по химической кинетике. Томск: Издательство ТПУ, 2008– 280 с.
15. Schmalzried H. Chemical Kinetics of Solids. Weinheim: VCH, 1995. – 700 p. <https://doi.org/10.1002/9783527615537>.

References

1. Bhushan B. (Ed.). *Springer Handbook of Nanotechnology*. 4th edition. Berlin: Springer-Verlag Heidelberg, 2017, 1500 p. [in English]. <https://doi.org/10.1007/978-3-662-54357-3>.
2. Alymov M.I., Rubtsov N.M., Septyarskii B.S. et al. *Nanotechnologies in Russia*, 2018, vol. 13(11-12), pp. 557-560 [in English]. <https://doi.org/10.1134/S1995078018060022>.
3. Kesarla M.K., Reddy N.N.K., Ortiz-Chi F. et al. *Materials Chemistry and Physics*, 2020, vol. 240(122), pp. 157-162 [in English]. <https://doi.org/10.1016/j.matchemphys.2019.122157>.
4. Nguyen V.M., Karunakaran G., Nguyen T.H. et al. *Letters on Materials*, 2020, vol. 10(2), pp. 174-178[in English]. <https://doi.org/10.22226/2410-3535-2020-2-174-178>.
5. Sidorova E.N., Dzidziguri E.L., Levina V.V. *Metally*, 2008, No. 6, pp. 78-82 [in Russian]. <https://doi.org/10.1134/S0036029508060104>.
6. Ryzhonkov D.I., Konyukhov Yu.V., Nguyen V.M. *Nanotechnologies in Russia*, 2017, vol. 12(11-12), pp. 620-626 [in English]. <https://doi.org/10.1134/S0036029508060104>.
7. Nguyen V.M., Konyukhov Yu.V., Ryzhonkov D.I. *Steel in Translation*, 2018, vol. 48(2), pp. 73-77 [in English]. <https://doi.org/10.3103/S0967091218020109>.
8. Konyukhov Yu.V., Nguyen V.M., Ryzhonkov D.I. *Inorganic Materials: Applied Research*, 2019, vol. 10(3), pp. 706-712 [in English]. <https://doi.org/10.1134/S2075113319030171>.
9. Shamro E.A., Vyaz'min O.A., Evlanov S.F. *Tsvetnye metally*, 1970, No. 12, pp. 10-14 [in Russian].
10. Ryzhonkov D.I., Arsent'ev P.P., Yakovlev V.V. *Teoriya metallurgicheskikh protsessov* (Theory of metallurgical processes), Moskva: Metallurgiya, 1989, 392 p. [in Russian].
11. Nguen V.M., Konyukhov Yu.V., Ryzhonkov D.I., Kotov S.I. *Izvestiya vuzov. Poroshkovaya metallurgiya i funktsional'nye pokrytiya*, 2016, No. 1, pp. 4-11 [in Russian]. <https://doi.org/10.17073/1997-308X-2016-1-4-11>.
12. Braun M., Dollimor D., Galvei A. *Reaktsii tverdykh tel* (Reactions of Solids), Moskva: Mir, 1983, 360 p. [in Russian].
13. Ryzhonkov D.I., Tomlyanovich V.D. *Teoriya metallurgicheskikh protsessov* (Theory of metallurgical processes), Uchebnoe posobie, Moskva: MISiS, 1981, 92 p. [in Russian].

14. Kolpakova N.A., Romanenko S.V., Kolpakov V.A. *Sbornik zadach po khimicheskoi kinetike* (Collection of problems in chemical kinetics), Tomsk: Izdatel'stvo TPU, 2008, 280 p. [in Russian].
15. Schmalzried H. *Chemical Kinetics of Solids*, Weinheim: VCH, 1995, 700 p. [in English]. <https://doi.org/10.1002/9783527615537>.

Одержано 19.08.20

Tien Hiep Nguyen

Kinetics of the hydrogen reduction process of nickel oxide nanopowder in non-isothermal conditions

Summary

In this work the kinetics of the hydrogen reduction process of nickel oxide nanopowder in non-isothermal conditions were studied. NiO nanopowder was prepared in advance by thermal decomposition at 300 °C of nickel hydroxide $\text{Ni}(\text{OH})_2$. $\text{Ni}(\text{OH})_2$ nanopowder was prepared by chemical deposition from aqueous solutions of nickel nitrate $\text{Ni}(\text{NO}_3)_2$ (10 wt. %) and alkali NaOH (10 wt. %) at room temperature, pH=9, under the condition of continuous stirring. The hydrogen reduction process of NiO nanopowder in non-isothermal conditions was carried out in the linear heating mode at a rate of 5 °C/min in the temperature range 25 – 400 °C. The study of the crystal structure and composition of the powder samples was performed by X-ray phase analysis. The specific surface area S of the powders was measured using BET method by low-temperature nitrogen adsorption. The average particle size D of powder samples was determined via the measured S value. The size and shape of the particles were investigated by scanning electron microscopic method. The calculation of kinetic parameters of the reduction process of nickel oxide in non-isothermal conditions was carried out by the differential-difference method using the data of thermogravimetric analysis and the equation for non-isothermal kinetics. It was revealed that the hydrogen reduction process of NiO nanopowder in non-isothermal conditions occurs in the temperature range 240 – 300 °C with a maximum specific rate of $13,045 \cdot 10^{-8}$ kg/s recorded at 280 °C. The activation energy for the reduction process of NiO nanopowder was estimated at ~59 J/mol, which confirms the kinetic mode of limiting the process. It is shown that an increase in temperature to 280 °C can effectively increase the rate of the overall hydrogen reduction process of NiO nanopowder while guaranteeing the quality of the reduction product. The obtained Ni nanoparticles mainly have a rounded shape, their size ranges from 40 – 80 nm.

Keywords: kinetics, nickel, nanopowder, hydrogen reduction, non-isothermal conditions, activation energy.